

NEKI ASPEKTI MORALNOSTI SREDNJOŠKOLACA U KONTEKSTU ATRAKTIVNOSTI ŠKOLSKIH PROGRAMA

ANA PROROKOVIĆ
LJILJANA GREGOV

*Odjel za psihologiju
Sveučilište u Zadru*

aprorok@unizd.hr
ljgregov@unizd.hr

UDK: 37.091.212:17.022.1
UDK: 37.091.212.3
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 27.10.2020.
Prihvaćen: 30.11.2020.

SAŽETAK

Cilj ovog istraživanja bio je utvrditi potencijalne prediktore koji dobro diskriminiraju učenike srednjih škola (programa) različitih razina atraktivnosti, pri čemu je naglasak bio na neke sociodemografske karakteristike učenika i neke komponente njihove moralnosti. Istraživanje je provedeno na završnim razredima (treći i četvrti razred) gimnazija i strukovnih srednjih škola u Zadru. Škole su kategorizirane u četiri kategorije (niska, srednja, visoka i vrlo visoka atraktivnost) na osnovi prosječnog školskog uspjeha njihovih učenika u osnovnoj školi i interesa za upis u tu školu. Iz svake kategorije izabrana je jedna srednja škola (dva razreda odjeljenja) u kojoj je provedeno istraživanje na 189 srednjoškolaca. Analiza dobivenih rezultata pokazala je postojanje dviju značajnih diskriminacijskih funkcija koje vrlo dobro determiniraju izbor/upis srednjoškolskih programa različite atraktivnosti. Prva diskriminacijska funkcija uglavnom je saturirana razinom moralnog rasuđivanja, samopercepcijom moralnih kvaliteta te financijskim statusom obitelji, a ujedno ima i najveću prediktivnu snagu za izbor gimnazijskih u odnosu na strukovne programe. Druga diskriminacijska funkcija ima manju prediktivnu važnost te uključuje i neke druge sociodemografske značajke (spol, veličina mjesta življenja). Ova funkcija također značajno doprinosi objašnjenju ukupne varijance kriterijske varijable na način da u većoj mjeri razlikuje upise u srednjoškolske programe sličnijih sadržaja (na primjer, razlike u atraktivnosti unutar različitih gimnazijskih programa).

KLJUČNE RIJEČI:

atraktivnost srednjoškolskih programa, moralno rasuđivanje, samoprocjena

UVOD

Iako u širem kontekstu znanstvenog proučavanja moralnosti postoje određene terminološke i konceptualne nedosljednosti, uglavnom se podrazumijeva da moral, kao najopćenitiji konstrukt, predstavlja složeni dinamički proces koji uključuje različite ulazne (polazišne) varijable, medijacijske faktore i izlazna ponašanja (moralna ili nemoralna). U postojećoj literaturi može se naći ogroman broj znanstvenih studija koje su proučavale čitav niz moralom povezanih konstrukata, a koji su najčešće konativne i/ili kognitivne prirode. Neki od najčešće istraživanih moralno su rasuđivanje (Kohlberg 1973; Rest i sur. 1999) moralni identitet (Blasi 2004; Sheikh 2007), moralna osjetljivost (Morton i sur. 2006), moralna hrabrost (Osswald i Greitemeyer 2010) i moralna motivacija (Sheikh 2007), ali često se mogu sresti i mnogi drugi srodni koncepti (npr. moralne orijentacije, moralno samopoimanje i dr.).

Unutar kognitivno-razvojnog pristupa proučavanju morala, najutjecajnijim se smatra Kolbergov model, prema kojemu se moralni razvoj odvija kroz tri temeljne faze (predkonvencionalna, konvencionalna i postkonvencionalna), od kojih svaka ima dva podrazvojna stupnja. Prema Kolbergu (1973), postkonvencionalno rasuđivanje je racionalno i društveno prihvatljivije od konvencionalnog, a konvencionalno je prihvatljivije od predkonvencionalnog. Isti autor mišljenja je da su osnovne determinante moralnog rasuđivanja generalni kognitivni potencijali i razina obrazovanja, a što su kasnije potvrdile i mnoge druge empirijske studije (npr. Berk 2008; Loureiro i Souza 2013; King i Mayhew 2002; Proroković 2017). Nadaje, tranzicija iz konvencionalne u postkonvencionalnu fazu trebala bi biti prvenstveno određena obrazovanjem jer se događa u adolescenciji, odnosno periodu sazrijevanja u kojem je kognitivni razvoj već dostigao svoj vrhunac (Rest i sur. 1999). Ipak, visoka razina moralnog rasuđivanja kao relativno objektivna mjera, nužno ne garantira i visoku razinu moralnog ponašanja jer su većinom dobivene niske korelacije između ova dva konstrukta u dosadašnjim istraživanjima (Thoma 2004; Peng i Huashan 2014), što provocira istraživače da se nastave baviti ovim područjem istraživanja te otvara široku lepezu mogućnosti za unaprjeđenje postojećih modela moralnosti.

Studije koje se bave proučavanjem različitih antecedenata i medijatora moralnog rasuđivanja i ponašanja zapravo su sve češće, a među njima imaju značajnu ulogu istraživanja tzv. *moralnog selfa*, odnosno samopercepcije osobne moralnosti. Blasi (2004), na primjer, sugerira da je moralno funkcioniranje primarno intrinzično i

afektivno te ima tendenciju „narušavanja“ snage racionalnoga (temelj u kognitivno razvojnim pristupima proučavanja morala). Naime, čini se da ljudi imaju intuitivno, kvazi-perceptivno shvaćanje onoga što je dobro/loše, te vrlo često nisu svjesni razloga niti imaju jasne argumente za takvo shvaćanje (npr. racionalizacije, samoopravljanja i drugi obrambeni mehanizmi.). Nadalje, mnoge studije pokazale su da postoje određene stabilne individualne razlike u tendenciji prema ne/moralnom ponašanju, ali neka novija istraživanja pokazuju upravo suprotne trendove. Jordan i sur. (2015), na primjer, pokazali su da su osobna viđenja pojedinca o svojoj moralnosti više promjenjiva nego statična, i to kao posljedica vlastitih ne/moralnih ponašanja i doživljaja svijeta oko sebe. Dinamika tog moralnog samopoimanja može dobro objasniti moralna ponašanja (kao ishod), i to unatoč evidentnoj diskrepanciji između aktualnog i idealnog moralnog samopoimanja.

Osobito je važno naglasiti da istraživanja morala imaju i vrlo visoku praktičnu vrijednost unutar postojećeg obrazovnog sustava jer je osnovni zadatak nastavnika pomoći djeci da usvoje one moralne vrijednosti i navike koji će im pomoći, ne samo da se bolje integriraju u društvo (npr. iskrenost, odgovornost, poštovanje drugi), nego da ostvare i bolju kvalitetu života kao pojedinci. Kako su različiti oblici neetičkog ponašanja i moralni relativizam u velikoj mjeri prisutni u modernom načinu života i društvu općenito, kod odraslih i adolescenata, posljedice za društvo u cjelini uključuju različite ekonomske, demografske i socijalne degradacije. U skladu s tim, može se reći kako je područje istraživanja moralnosti i moralnog odgoja unutar obrazovnog sustava uvijek atraktivna tema s potencijalnim praktičnim implikacijama koje mogu značajno doprinijeti unaprjeđenju nastavnog procesa. Pritom je potrebno naglasiti kako škole koje izvode programe različite atraktivnosti, najvjerovatnije regrutiraju i učenike različitih intelektualnih i motivacijskih kapaciteta, a koji su u osnovi samog moralnog razvoja, ali i drugih aspekata moralnosti kao što su npr. moralne orijentacije, percepcija vlastite moralnosti i slično.

Uzimajući u obzir različite socijalne, psihologijske, biološke i situacijske faktore koji mogu utjecati i promijeniti samopercepciju moralnih kvaliteta kod pojedinca, glavno istraživačko pitanje bilo je provjeriti relacije među nekim aspektima percepcije vlastite moralnosti, moralnog rasuđivanja i generalnih vrijednosnih orijentacija kod učenika srednjih škola i njihovih dosadašnjih školskih postignuća i nekih sociodemografskih varijabli. Može se pretpostaviti da se učenici koji pohađaju škole različite atraktivnosti razlikuju po nekim aspektima moralnosti, a osobito onima koji su povezani s kognitivnim kapacitetima i dosadašnjim školskim postignućima. Stoga je cilj ovog istraživanja bio utvrditi potencijalne deter-

minante/prediktore koji dobro diskriminiraju učenike srednjih škola, odnosno školskih programa različite atraktivnosti, pri čemu je atraktivnost procijenjena na temelju ulaznog učeničkog potencijala (prosječni školski uspjeh u osnovnoj školi) te omjeru između broja prijavljenih i primljenih kandidata.

METODA

Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo 126 srednjoškolki i 63 srednjoškolca završnih razreda srednjih škola (treći i četvrti razred). Dob učenika varirala je u rasponu od 17 do 19 godina. Istraživanjem su obuhvaćene četiri srednje škole (po dva razredna odjeljenja) na području Zadra, koje izvode gimnazijske i strukovne programe različite atraktivnosti.

Mjerni instrumenti

U istraživanju su primijenjena tri mjerna instrumenta: Upitnik kojim su se obuhvatile neke sociodemografske karakteristike sudionika kao što su spol, veličina mjesta življenja (četiri kategorije s obzirom na broj stanovnika u rasponu od <5000 do >50000) i prihodi u kućanstvu (sedam kategorija u rasponu <3000 kuna do >20000 kuna), Skala za procjenu vlastitih moralnih kvaliteta i Test moralnog rasuđivanja (TMR).

Skala za procjenu vlastitih moralnih kvaliteta konstruirana za potrebe ovog istraživanja uključivala je četiri moralne kvalitete/čestice: pravednost, iskrenost, poštenje i spremnost pomaganja drugima. Zadatak sudionika bio je da na bipolarnoj grafičkoj skali (npr. od izuzetno nepravedan do izuzetno pravedan) procijeni u kojoj se mjeri svaka od tih moralnih kvaliteta odnosi na njega. Skala je bila dužine deset centimetara, a rezultat se odmjeravao od polazne točke u centimetrima (mogući raspon od 1 do 10). Pouzdanost tipa unutarnje konzistencije za ovu skalu je iznosila 0.81 (Cronbach alpha), a prosječna korelacija među česticama 0.51.

TMR sadrži dvije moralne dileme u kojima glavni akter donosi određene odluke. Za svaku odluku, predloženo je šest argumenta (*za* i *protiv*) koji ne/opravdavaju tu odluku i koji su svojim sadržajem prilagođeni Kolbergovim fazama moralnog razvoja. Zadatak sudionika bio je vrednovati prihvatljivost predloženih argumenata

na skali od 6 stupanja (od - 3 do + 3, bez mogućeg neutralnog odgovora), što omogućuje usporedbu s optimalnim odgovorima na šest teorijskih razina prema Kolbergovoj teoriji. Kao mjera razine moralnog rezoniranja, izračunat je Indeks moralnog rezoniranja (IMR). IMR se temelji na procjeni odstupanja od „optimalnog moralnog profila“ i prikazan je parametrom u rasponu od 0 do 1, gdje niži rezultat korespondira nižoj razini moralnog rasuđivanja, a viši rezultat višoj razini moralnog rasuđivanja. Rezultati dosadašnjih istraživanja pokazuju dobre metrijske karakteristike ovog mjernog instrumenta, a IMR kao valjan (kriterijska i konstruktna valjanost) indikator moralnog rasuđivanja (Proroković 2016). Osim IMR-a, izračunata su i dva dodatna parametra relativno grubih/okvirnih procjena tzv. konzervativne i humanističke orijentacije, a koje se temelje na dominantnosti stavova u pojedinim moralnim dilemama. Humanistička orijentacija temeljena je na prosječnim odgovorima koje ispitanici daju na *pro* argumentima prve i *contra* argumentima druge dileme, a konzervativna orijentacija upravo suprotno (*pro* argumenti druge i *contra* argumenti prve dileme). Iako je riječ o relativno grubim procjenama općih vrijednosnih orijentacija, ove mjere također pokazuju zadovoljavajuće metrijske karakteristike (Proroković 2016). Konkurentna valjanost pokazala se zadovoljavajućom za sve navedene mjere (IMR, humanistička i konzervativna orijentacija), i to s obzirom na razlikovanje pojedinaca s različitom stručnom spremom i studenata različitih studijskih usmjerenja (društveno područje u relaciji s tehničkim područjem). Konvergentna valjanost također se pokazala zadovoljavajućom za sve tri mjere (IMR u značajnoj korelaciji s Lindovim (2003) C indeksom, a humanistička i konzervativna orijentacija s nekim temeljnim osobinama ličnosti).

POSTUPAK

Istraživanje je provedeno u školskim učionicama prije početka redovne nastave (unaprijed dogovoreno s nastavnicima), i to u trajanju od 20 minuta (okvirno). Učenici su u istraživanju sudjelovali dobrovoljno i anonimno.

Procjena atraktivnosti srednjoškolskih programa temeljila se na dva temeljna kriterija za koje je bilo moguće prikupiti potrebne informacije: prosječni školski uspjeh učenika koji su ostvarili u osnovnoj školi (uvjet za upis u srednju školu) te interes za upis u pojedini program (omjer broja prijavljenih i primljenih kandidata). Na osnovi tih dvaju kriterija, srednje škole (školski programi kojih izvode) podijeljene su u četiri okvirne kvalitativne kategorije: niske, srednje, visoke i vrlo visoke atraktivnosti.

REZULTATI I RASPRAVA

U prvom dijelu statističke obrade rezultata su provjerene potencijalne razlike u različitim ispitivanim aspektima moralnosti i općih vrijednosnih orijentacija kod učenika koji pohađaju školske programe različite atraktivnosti (Tablica 1). Pokazalo se da postoje značajne statističke razlike u razini moralnog rasuđivanja, samoprocjeni moralnosti i konzervativnoj orijentaciji kod učenika različitih škola. Jedina varijabla na koju atraktivnost školskih programa nije imala utjecaja, bila je tzv. humanistička orijentacija. Najjasniji trend je primjetan kad je u pitanju razina moralnog rasuđivanja, koja gotovo linearno raste u funkciji povećanja atraktivnosti školskih programa. Nadalje, samoprocjena moralnosti najviša je kod učenika koji pohađaju škole niže atraktivnosti (niska i srednja), a niža kod učenika koji pohađaju škole više atraktivnosti (visoka i vrlo visoka atraktivnost). Slično tome, konzervativna orijentacija najmanje je zastupljena kod učenika koji pohađaju školske programe vrlo visoke atraktivnosti („elitna“ gimnazija), dok je u značajno većoj mjeri prisutna kod učenika ostalih škola.

TABLICA 1. Analiza varijance moralnog rasuđivanja, samoprocjene moralnosti i općih vrijednosnih orijentacija s obzirom na atraktivnost školskih programa i pripadajući deskriptivni parametri

Izvor varijabiliteta (df=1/3)	Atraktivnost	<i>M</i>	<i>F</i>	<i>p(f)</i>	η^2
Moralno rasuđivanje (IMR)	niska	0,465	5,965	0,000**	0,088
	srednja	0,470			
	visoka	0,491			
	vrlo visoka	0,518			
Samoprocjena moralnosti	niska	7,964	5,639	0,001**	0,083
	srednja	7,968			
	visoka	7,128			
	vrlo visoka	7,342			
Humanistička orijentacija	niska	0,430	1,14015	0,334	0,018
	srednja	0,518			
	visoka	0,269			
	vrlo visoka	0,518			
Konzervativna orijentacija	niska	0,280	2,87721	0,037*	0,044
	srednja	0,393			
	visoka	0,245			
	vrlo visoka	-0,030			

N=189 * $p < .05$ ** $p < .01$

Kako bismo dobili jasniji uvid u ispitivane značajke učenika koji pohađaju školske programe različite atraktivnosti te finije relacije među njima, u sljedećem koraku računata je multivarijatna diskriminacijska analiza s kriterijskom varijablom kvalitativne prirode, odnosno atraktivnošću studijskih programa. Kao potencijalne determinante/prediktori odabrani su ispitivani aspekti moralnosti (koji su se pokazali statistički značajnima za razlikovanje učenika iz različitih škola) te neke sociodemografske karakteristike koje su bile ispitivane u ovom istraživanju (spol, veličina mjesta življenja i prihodi u kućanstvu). Osnovni rezultati diskriminacijske analize su prikazani u Tablici 2.

TABLICA 2. Prikaz značajnih diskriminacijskih funkcija i strukture kanoničkih varijabli za učenike koji pohađaju škole različite atraktivnosti

	<i>Wilks' Lambda</i>	<i>p</i>	1. kanonički korijen	2. kanonički korijen
Moralno rasuđivanje (IMR)	0,731	0,001**	0,506	0,436
Konzervativna orijentacija	0,696	0,090	-0,313	-0,463
Samoprocjena moralnosti	0,744	0,000**	-0,547	0,193
Spol	0,705	0,033*	0,003	0,620
Veličina mjesta življenja	0,697	0,089	-0,124	-0,158
Prihodi kućanstva	0,750	0,000**	0,433	-0,401
<i>Karakteristični korijen</i>			0,293	0,082
<i>Kanonički R</i>			0,477	0,277

N=189 * $p < .05$ ** $p < .01$

Diskriminacijska analiza pokazala je postojanje dviju značajnih razlikovnih funkcija koje na temelju odabranih prediktora vrlo dobro predviđaju pripadnost grupi/školi. Pritom je kanonički koeficijent korelacije za prvu funkciju relativno visok ($R=0,477$), dok je za drugu funkciju nešto niži ($R=0,277$). Sve ispitivane nezavisne varijable imaju značajnu ulogu u diskriminacijskim funkcijama na razini od 10 % nesigurnosti ($p < 0,10$), a većina ih ima i znatno veću prediktivnu snagu ($p < 0,01$). Interesantno je primijetiti da je na temelju ovako dobivene optimalne kombinacije prediktorskih varijabli, najveća točnost predviđanja vezana za pohađanje školskih programa srednje i vrlo visoke atraktivnosti, a najniža za školske programe niske atraktivnosti (Tablica 3).

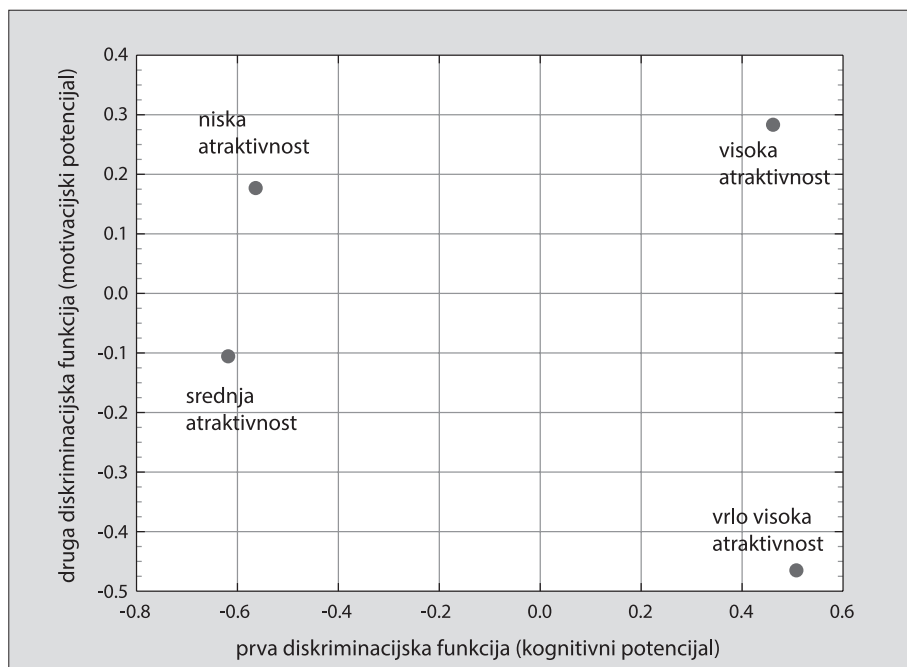
TABLICA 3. Postotak točnih predviđanja i središnje vrijednosti kanoničkih varijabli (centroidi) za školske programe različite atraktivnosti

	Postotak točnih predviđanja	Centroidi (1.k.k.)	Centroidi (2.k.k.)
Niska atraktivnost	23,33	-0.564	0.178
Srednja atraktivnost	61,11	-0.618	-0.107
Visoka atraktivnost	30,77	0.507	-0.466
Vrlo visoka atraktivnost	57,57	0.462	0.282

Prvu diskriminacijsku funkciju primarno obilježava viša razina moralnog rasuđivanja, niža samoprocjena osobne moralnosti (veći stupanj samokritičnosti), te bolji financijski status obitelji (koji je najčešće u relaciji s obrazovnim statusom roditelja). Unutar ove, prediktorski relevantnije diskriminacijske funkcije, kao značajnu determinantu treba još spomenuti i manju opću orijentiranost ka konzervativnim vrijednostima. Ova funkcija (Slika 1) vrlo dobro razlikuje učenike koji pohađaju škole visoke i vrlo visoke atraktivnosti (gimnazijski programi) od učenika koji pohađaju škole niske i srednje atraktivnosti (strukovni programi). Stoga se prva funkcija može okvirno interpretirati kao intelektualno-obrazovni status učenika ili primarno kognitivni potencijal učenika, te ima značajno veću statističku snagu predikcije od druge diskriminacijske funkcije.

Druga diskriminacijska funkcija je također saturirana višom razinom moralnog rasuđivanja i nižim stupnjem konzervativne orijentacije, ali kao primarna determinanta se izdvaja spol učenika, niži prihodi u kućanstvu, te u manjoj mjeri, veličina mjesta življenja. Po ovoj funkciji se najbolje razlikuju učenici iz škola visoke i vrlo visoke atraktivnosti (obje gimnazijski programi), a uvjetno se može interpretirati kao socioekonomski i intelektualni status učenika ili primarno motivacijski potencijal, te ima značajno slabiju prediktivnu snagu od prve funkcije.

Kao što je već spomenuto, uz učenike koji pohađaju atraktivnije srednjoškolske programe veže se viša razina moralnog rasuđivanja, niža samoprocjena osobne moralnosti te veći prihodi u kućanstvu, dok je kod učenika školskih programa niže atraktivnosti situacija obrnuta (kognitivni potencijal). Ovakvi rezultati se mogu smatrati očekivanima jer su gimnazijski programi već duže vremena znatno atraktivniji od strukovnih i to iz perspektive učenika, ali i njihovih roditelja. Budući da su unutar tih škola ograničene upisne kvote, upisuju ih učenici koji su ostvarili bolji školski uspjeh (ponekad i iznimno visok) tijekom osnovne škole, a

SLIKA 1. Grafički prikaz središnjih vrijednosti kanoničkih varijabli unutar dvodimenzionalnog sustava dviju značajnih diskriminacijskih funkcija

koji je dobrim dijelom determiniran intelektualnim sposobnostima i uložnim trudom (podrška i poticaj obitelji i sl.). Kako su kognitivni kapaciteti i obrazovna razina ujedno i glavne determinante moralnog rasuđivanja (Loureiro i Souza 2013; King i Mayhew 2002; Proroković 2017), ovakvi rezultati su u skladu s očekivanjima.

Međutim, interesantno je spomenuti i veću samokritičnost ovih učenika kada je u pitanju samoprocjena njihove vlastite moralnosti. Naime, nema teorijske osnove za pretpostavku kako učenici koji pohađaju škole niže atraktivnosti pokazuju veću moralnost u svakodnevnom životu, već suprotno tome, kod njih se češće susreću maloljetnička delikvencija, ovisnička ponašanja i druge maladaptivne navike (Peng i Huashan 2014). Iz toga proizlazi da se opažena disproporcija između razine moralnog rasuđivanja i samopercepcije moralnih kvaliteta prije može pripisati nekim drugim čimbenicima; na primjer, u usporedbi s vršnjacima, učenici slabijeg obrazovnog uspjeha i nižih kognitivnih potencijala imaju tendenciju ka korištenju nekih specifičnih obrambenih mehanizama kako bi stvorili pozitivniju sliku o sebi i zadržali samopoštovanje. Ovakvi rezultati idu u prilog te-

orijama samoafirmacije, koje pretpostavljaju da je obrana ega važnija od realizma i samokritičnosti. Naime, pojedinci su motivirani da održe globalni samointegritet, odnosno, generalnu percepciju vlastite dobrote, vrlina i učinkovitosti (Steele 1988). Slično tome, Paulhus i John (1998) sugeriraju postojanje tzv. „egoistične pristranosti“ koja podrazumijeva tendenciju ka samofavoriziranju, a vodi prema nerealnoj pozitivnoj samopercepciji nekih temeljnih osobina kao što su dominacija, poštenje, emocionalna stabilnost, intelekt i kreativnost. S druge strane tzv. „moralna pristranost“, vodi ka samozavaravanju i tendenciji osporavanja vlastitog devijantnog ponašanja te isticanja atributa „svetosti“, kao što odgovornost, skromnost, poštenje i slično.

Kada je riječ o konzervativnijoj orijentaciji učenika koji pohađaju programe niže atraktivnosti (strukovne škole), rezultati su također djelomično očekivani, jer ovi učenici češće dolaze iz manjih i ruralnih sredina (koje su tipične po konzervativnijim stavovima), te je obrazovni i ekonomski status njihovih roditelja češće niži od prosjeka (što implicira manje stimulativnu sredinu za ostvarenje potencijala djeteta). Naime, navedene medijatorske varijable (obrazovanje roditelja, mjesto življenja), često su se puta pokazale prediktivnima za predviđanje političkih i općih ideoloških orijentacija (Rindermann i sur. 2011; Talhelm i sur. 2014) i to u istom smjeru kao i u ovom istraživanju.

Druga diskriminacijska funkcija (motivacijski potencijal) također povezuje višu razinu moralnog rasuđivanja i nižu konzervativnu orijentaciju, ali i niži financijski status obitelji (u obrnutom smjeru od prve funkcije). Također, dominantan prediktor je i spol učenika i to u „korist“ učenica. Dakle, gimnazijske programe visoke razine atraktivnosti, u odnosu na one najviše razine, upisuju u većoj mjeri učenice, i to one koje dolaze iz obitelji nižih financijskih mogućnosti, ali i solidnog školskog uspjeha (najčešće vrlo dobrog) tijekom osnovne škole. I ovakvi rezultati su uglavnom očekivani jer gotovo sva novija istraživanja u zadnjih dvadesetak godina, pokazuju da učenice imaju značajno bolji školski uspjeh od učenika (Pomerantz i sur. 2002; Baharudin i Zulkefly 2009; Raboteg-Šarić i sur. 2009; Reić Ercegović i Koludrović 2010), čime ujedno i bolje konkuriraju za upis na atraktivnije školske programe. Pritom češće dolaze iz obitelji slabijeg financijskog statusa, ali je očigledno motivacija za obrazovni uspjeh i daljnju mogućnost izbora karijere vrlo visoka i od presudne važnosti za dosljednost i upornost koja vodi prema ostvarenju zacrtanih ciljeva. Prema ovoj diskriminacijskoj funkciji razlikuju se i učenici različitih strukovnih programa, ali u značajno manjoj mjeri u odnosu na gimnazijske učenike. Atraktivniji strukovni programi korespondiraju s

gimnazijskim programima vrlo visoke atraktivnosti, a manje atraktivni strukovni programi s gimnazijskim programima niže atraktivnosti. Međutim, moguće je da dobivena razlika među strukovnim školama na drugoj diskriminacijskoj funkciji dijelom uvjetovana statističkim artefaktom, jer je na poduzorku učenika iz škole najniže atraktivnosti bilo zastupljeno približno 85 % učenica.

Na poslijetku, rezultati ovog istraživanja evidentno potvrđuju da se učenici srednjih škola različite atraktivnosti razlikuju u nekim aspektima moralnosti. Međutim, dizajn ovog istraživanja ne omogućuje jasnu distinkciju između procjene veličine doprinosa generalnom moralnom razvoju ulaznih potencijala (osnovna škola) od doprinosa samog srednjoškolskog obrazovanja (specifičnosti pojedinih programa), što bi bilo zanimljivo utvrditi u budućim istraživanjima slične tematike. Svakako je potrebno obuhvatiti i veći broj ispitanika te veći dijapazon srednjih škola u gradovima različite veličine. Ipak, rezultati ovoga istraživanja imaju i neke korisne praktične implikacije. Naime, opažene razlike u nekim moralnim komponentama između učenika različitih srednjih škola impliciraju i različit obrazovni pristup te moralni odgoj u tim školama. Takvi, specifičniji obrazovni pristupi vjerojatno bi imali veću efikasnost na moralni razvoj učenika, a vodeći računa o općim kognitivnim potencijalima i socijalnom okruženju svakog pojedinca.

ZAKLJUČAK

S obzirom na postavljeni cilj i opću hipotezu ovog istraživanja, pokazalo se da su neki ispitivani aspekti moralnosti kod učenika, kao i neke sociodemografske varijable dobri prediktori izbora/upisa srednjoškolskih programa različite atraktivnosti. Pritom se kao determinante najveće prediktivne snage izdvajaju moralno rasuđivanje, samopercepcija moralnih kvaliteta, financijski status obitelji i konzervativna vrijednosna orijentacija, a koje su dominantno obuhvaćene prvom diskriminacijskom funkcijom. Ovi prediktori prvenstveno su povezani s kognitivnim potencijalima učenika, koji ujedno objašnjavaju i najveći dio kriterijske (atraktivnost školskih programa) varijance. Druga diskriminacijska funkcija, osim kognitivnih, obuhvaća i neke indirektno procijenjene motivacijske aspekte te, također, značajno doprinosi prognostičkoj valjanosti odabranih prediktora.

LITERATURA

- BAHARUDIN, Rozumah i NOR SHEEREEN, Zulkefly. 2009. Relationships with Father and Mother, Self-Esteem and Academic Achievement amongst College Students. *American Journal of Scientific Research*, 6: 86-94.
- BERK, Laura E. 2008. Psihologija cjeloživotnog razvoja, [Psychology of lifelong development], Jastrebarsko, Naklada Slap.
- BLASI, Augusto. 2004. Moral functioning: Moral understanding and personality, U: *Moral development, self and identity*, ur. Lapsley, Daniel K. i Darcia, Narvaez, Mahwah, 335-347. NJ: Lawrence Erlbaum & Associates.
- JORDAN, Jennifer, Marijke C. LELIVELD i Ann E., TENBRUNSEL 2015. The moral self-image scale: Measuring and understanding the malleability of the moral self, *Frontiers in Psychology*, 6: 1878.
- LIND, Georg. 2003. Review and Appraisal of the Moral Judgment Test (MJT). [displayed 29 July 2016] Available at http://www.unikonstanz.de/ag-moral/pdf/Lind-2000_MJT-Review-and-Appraisal.pdf
- LOUREIRO, Carolina Piazzarollo i Debora DE HOLLANDA SOUZA. 2013. The Relationship between Theory of Mind and Moral Development in preschool Children, *Paideia*, 23 (54): 93-101.
- KING, Patricia M. i Matthew J. MAYHEW. 2002. Moral Judgement Development in Higher Education: insights from Defining Issues Test, *Journal of Moral Education*, 31: 247-270.
- KOHLBERG, Lawrence. 1973. Stages and aging in moral development – Some speculations, *The Gerontologist*, 13 (2): 497-502.
- MORTON, Kelly R., Joanna S., WORTHLEY, John K., TESTERMAN i Marita L., MAHONEY. 2006. Defining features of moral sensitivity and moral motivation: pathways to moral reasoning in medical students. *Journal of Moral Education*, 35 (3): 387–406.
- OSSWALD, Silvia, Tobias, GREITEMEYER, Peter, FISCHER i Dieter, FREY. 2010. What is moral courage? Definition, explication, and classification of a complex construct. U: *Psychology of Courage*, ur. Pury, Cindy i Shane, Lopez, 149-164. Washington: APA.
- PAULHUS, Delroy L. i Oliver P. JOHN. 1998. Egoistic and moralistic biases in self-perception: The interplay of self-deceptive styles with basic traits and motives, *Journal of Personality*, 66 (6): 1025-1060.
- WU, Peng i Huashan, LIU. 2014. Association between Moral Reasoning and Mo-

- ral Behavior: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Acta Psychologica Sinica*, 46 (8): 1192–1207.
- POMERANTZ, Eva M., ELLEN RYDELL, ALTERMAT i JILL L., SAXON. 2002. Making the grade but feeling distressed: Gender differences in academic performance and internal distress, *Journal of Educational Psychology*, 94 (2): 396–404.
- PROROKOVIĆ, Ana. 2016. Test moralnog rasuđivanja (TMR), U: *Zbirka psihologijskih skala i upitnika*, vol.8, ur. Tucak Junaković, Ivana, Irena, Burić, Vera, Ćubela-Adorić, Ana, Proroković i Ana, Slišковиć, Sveučilište u Zadru.
- PROROKOVIĆ, Ana. 2017. Intellectual abilities and education as moral reasoning determinants in employees, *4th International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Arts SGEM 2017, Conference Proceedings*, book 2 (3): 181–188.
- RABOTEG-ŠARIĆ, Zora, Marija, ŠAKIĆ i Andreja, BRAJŠA-ŽGANEC. 2009. Kvaliteta života u osnovnoj školi: povezanost sa školskim uspjehom, motivacijom i ponašanjem učenika, *Društvena istraživanja*, 18(4-5): 697–716.
- REIĆ ERCEGOVAC, Ina i Morana, KOLUDROVIĆ. 2010. Akademska samoeфикаsnost i školski uspjeh adolescenata, *Pedagogijska istraživanja*, 7 (1): 111–126.
- REST, James R., Stephen J., THOMA i Muriel J. BEBEAU. 1999. Postconventional Moral Thinking: A Neo-Kohlbergian Approach, Mahwah (NJ): Lawrence Erlbaum Associates.
- SHEIKH, Sana. 2007. Moral motivations: The relationship between self-regulation and morality. Masters Theses, University of Massachusetts.
- STEELE, Claude M. 1988. The psychology of self-affirmation: Sustaining the integrity of the self, *Advances in experimental social psychology*, 21 (2): 261–302.
- RINDERMAN, Heiner, Carmen, FLORES-MENDOZA i Michael A., WOODLEY. 2011. Political orientations, intelligence and education, *Intelligence*, 40 (2): 217–225.
- TALHELM, Thomas, Jonathan, HAIDT, Shigehiro, OISHI, Xuemin, ZHANG, Felicity F., MIAO i Shimin, CHEN. 2015. Liberals Think More Analytically (More “WEIRD”) Than Conservatives. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 41(2), 250–267.
- Thoma, Stephen. 2004. Moral judgments and moral actions. U: *Moral development in the professions: Psychology and Applied Ethics*, ur. Rest, James i Darcia, Narvaez, 199–211. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.

SOME ASPECTS OF STUDENTS MORALITY IN THE CONTEXT OF THE HIGH SCHOOL PROGRAMS ATTRACTIVENESS

SUMMARY

The aim of this study was to identify potential predictor variables which could be discriminative for students attending different high school programs (more or less attractive), with the emphasis on some sociodemographic predictors and some components of student morality. The research was carried out on the final classes (third and fourth grade) of grammar schools and vocational secondary schools in Zadar. Schools are categorized into four categories (low, medium, high and very high attractiveness) based on the average school success (grades) of their students in primary school and interest in enrollment in that school. One secondary school (two class departments) was selected from each category and 189 students from selected schools participated in the study. The analysis of the observed results showed the existence of two significant discriminative functions that very well determine the choice/enrollment of high school programs of varying attractiveness. The first discriminative function is mainly saturated by the level of moral reasoning, self-perception of moral qualities and the financial status of the family, and has the greatest predictive power for the choice of grammar school programs in relation to vocational programs. The second discriminative function has less predictive importance and includes some other sociodemographic characteristics (gender, place of living). This function also significantly contributes in the overall criterion variance explanation, by distinguishing more closely those students attending secondary programs of more similar content (for example, differences in attractiveness within different grammar school programs).

KEYWORDS:

attractiveness of high school programs, moral reasoning, self-assessment of moral qualities